

150 JAAR KNSB

SCHAAK LAND

VOL VERHALEN

ONDER REDACTIE VAN PETER BOEL,
FRANK CLEVERS EN MINZE BIJ DE WEG

Vormgeving omslag en binnenwerk: Margreet van de Burgt
Omslagfoto: Frank Clevers

ISBN 978 94 6456 039 8
e-ISBN 978 94 6456 040 4
NUR 480

© 2023 Peter Boel, Frank Clevers en Minze bij de Weg, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2023 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Eigenlijk zou iedereen moeten schaken – Voorwoord <i>Erik Scherder</i>	7
Een onuitputtelijke bron van verhalen – Inleiding <i>Redactie</i>	9
Jan Timman en zijn kroonprinsen – Topspelers <i>Paul van der Sterren</i>	11
Het woord 'execratie' – Anekdote <i>Jan Timman</i>	34
Een stabiele wereldtopper – Anish Giri <i>Dimitri Reinderman</i>	37
Topschaker en pure liefhebber – Jordan van Foreest <i>Benno de Jongh</i>	46
Vele grote kampioenen – Geschiedenis van het NK <i>Erwin l'Ami</i>	57
Tien lessen om je in te leven – Vrouwenschaak <i>Bianca de Jong-Muhren</i>	73
Topvrouwen van het schaken in Nederland – Vrouwenschaak <i>Bianca de Jong-Muhren</i>	83
Steeds jonger en sterker – Jeugdschaak <i>Eddy Sibbing</i>	91
Een lang leven met het schaakspel – Hans Bouwmeester <i>Frank Clevers</i>	116

Weer terug in de ivoren toren? – Schaken in de media <i>Peter Boel</i>	125
Van 50 naar 3000 deelnemers – Clubcompetitie <i>Minze bij de Weg</i>	149
Oranje's jacht naar teamsucces – Nationale teams <i>Jeroen Bosch</i>	168
Een roerige politieke schaakwereld – Internationale bonden <i>Herman Hamers</i>	194
'Ik werd meteen geaccepteerd' – Terugblik <i>Genna Sosonko</i>	206
Assistent en concurrent van de mens – Computerschaak <i>Jaap van den Herik</i>	209
Zeeën van tijd voor een zet – Correspondentieschaak <i>Wim van Vugt</i>	220
Op zoek naar nieuwe pareltjes – Verzamelaars <i>Rob Spaans</i>	228
Een vak op zich – Eindspelstudies <i>René Olthof</i>	235
Jubileumstudie <i>Jan Timman</i>	242
Waar zijn de toernooien gebleven? – Schaak sponsoring <i>Jeroen van den Berg</i>	245
Organisator, ondersteuner, verbinder en kenniscentrum – De rol van de KNSB <i>Minze bij de Weg</i>	261
Historisch hoogtepunt in 1983 – Ledental <i>Eddy Sibbing</i>	270

EIGENLIJK ZOU IEDEREEN MOETEN SCHAKEN

VOORWOORD

ERIK SCHERDER

Af en toe speel ik een potje schaak. Ik heb een bord in de kamer staan en dat nocht vanzelf uit tot een partijtje. Ik ben echter de grootste amateur ever, ben nooit lid van een schaakvereniging geweest en weet alleen maar hoe de zetten gaan.

Waarom dan toch aan mij de eer om dit voorwoord te schrijven? Als wetenschapper ben ik ervan overtuigd geraakt dat het schaakspel goed is voor ons brein. Als ik er in programma's op radio of televisie iets over mag vertellen, of als ik word uitgenodigd om er een lezing over te houden, zal ik dit altijd graag benadrukken. Dat is ook de reden dat ik ben ingegaan op de vraag van de Koninklijke Nederlandse Schaakbond om zitting te nemen in het Comité van Aanbeveling ter gelegenheid van de viering van het 150-jarig bestaan van de KNSB.

Uit wetenschappelijke studies is gebleken dat schaken goed voor je is. Dit geldt voor zowel jong als oud. Om met de kinderen te beginnen: bij schaken heb je een sportief element (je wil winnen) en je moet nadenken, plannen maken en vooruitdenken. Nou, hoe mooi is dat als je een kinderbrein hebt! Je gebruikt bij schaken functies in je brein die op grote afstand van elkaar liggen. Je laat die gebieden in je hersenen met elkaar communiceren, je verbindt ze met elkaar.

Prof. dr. Erik Scherder, hoogleraar klinische neuropsychologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Foto Frans Peeters.

Daardoor worden die verbindingen sterker en daardoor ben je in staat om op allerlei manieren een probleem te benaderen. Dat is pure winst voor je brein. En als je die verbindingen sterker hebt gemaakt, heb je ook een zogenoemde cognitieve reserve opgebouwd. Daardoor – en dan komen we bij de ouderen – ben je beter beschermd tegen ouderdomsziekten als dementie.

Kortom, schaken is een fantastische denksport waarvan ik zou hopen dat iedereen een kans krijgt om ermee in aanraking te komen. Je gunt iedereen dat het onderdeel is van zijn of haar leven vanwege de vele goede eigenschappen die het in zich heeft. Het zou prachtig zijn als alle kinderen de kans krijgen om het te leren. En hoe oud je ook bent, het is nooit te laat om te beginnen met schaken. Het is goed om jezelf te blijven uitdagen en nieuwe dingen te ontdekken. We moeten af van het idee dat het allemaal minder wordt als je ouder wordt. Hoe oud je ook bent, ga iets nieuws doen. Bijvoorbeeld schaken!

Nederland mag dan ook blij zijn met een schaakbond die zich al zo lang – nota bene 150 jaar – inzet voor dit prachtige, fascinerende spel en ik spreek de wens uit dat dit nog lang zo mag blijven en dat nóg meer mensen – jong en oud – gaan schaken.

EEN ONUITPUTTELIJKE BRON VAN VERHALEN

INLEIDING

REDACTIE

De Koninklijke Nederlandse Schaakbond (KNSB), opgericht in 1873, bestaat 150 jaar en daarmee is de KNSB een van de oudste sportbonden van Nederland en de oudste schaakbond ter wereld.

150 jaar! Dat is een uitzonderlijk lange geschiedenis. Uitzonderlijk op sportgebied in Nederland en uniek in de internationale schaakwereld. Dat feit op zich zegt al veel over Nederland als schaakland. Het schaken is hier diep geworteld en ligt diep verankerd in onze cultuur en onze samenleving.

Natuurlijk wilde de KNSB dit 150-jarig bestaan niet onopgemerkt voorbij laten gaan. Er zijn tal van activiteiten opgezet. Hoogtepunt is de jubileumweek in mei 2023 rond de eigenlijke datum, 23 mei, waarop het precies 150 jaar geleden is dat de bond officieel werd opgericht.

Ook ontstond al gauw de gedachte om de geschiedenis op gedegen wijze vast te leggen in een document voor het nageslacht. De laatste keer dat dit gebeurde was bij gelegenheid van het 100-jarig bestaan in 1973 met de uitgave van het boek *Nederland schaakt!*

Anno 2023 kun je met de huidige moderne middelen natuurlijk op velerlei manieren je geschiedenis documenteren. Internet biedt wat dat betreft veel mogelijkheden: een speciale website, een canon, noem maar op. Ook kun je uiteraard alles verzamelen in een digitaal document en op die wijze versprei-

den. De KNSB heeft niettemin gekozen voor de ‘klassieke’ optie van een boek. Het is immers toch fijn om iets in handen te hebben, een naslagwerk dat je elk moment uit je kast kunt trekken.

Ons is gevraagd om een boek samen te stellen en te redigeren. Dit hebben we gedaan in een projectgroep onder de bezielende leiding van Yvette Nagel en met heel veel steun van Eddy Sibbing en Jeroen Bosch. We hebben ervoor gekozen om ons vooral te richten op de laatste halve eeuw, aangezien *Nederland schaakt!* in 1973 heeft voorzien in een overzicht van de eerste honderd jaar.

We hebben dit boek de titel *Schaakland vol verhalen* gegeven. Nederland is immers een echt schaakland. Een land dat grote schaakbestuurders heeft gehad, grote kampioenen en beroemde toernooien. We hebben zelfs aparte bonden en verenigingen die zich richten op specifieke aspecten, zoals de eindspelstudie, het correspondentieschaak, het verzamelen van alles wat met schaken te maken heeft en het computerschaak. In schaakland Nederland komt iedereen aan zijn trekken. En als er één (denk-)sport is die veel verhalen oplevert, dan is het wel het schaakspel, met zijn vele kleurrijke spelers, organiseren, journalisten en bestuurders en zijn vele facetten. In dit boek hebben we niet alles en iedereen aan bod kunnen laten komen, maar wij denken dat het toch een mooi en inspirerend overzicht biedt.

Welke rol speelde Nederland bestuurlijk in de internationale schaakwereld? Wie zijn de grote kampioenen? Hoe heeft het jeugdschaak zich ontwikkeld? Zijn de vrouwen in opkomst? Is het schaken nog aantrekkelijk voor sponsors en de media? Welke invloed heeft internet? Zal de computer het spel ooit helemaal ‘oplossen’? Dit soort invalshoeken staat garant voor mooie anekdotes, herinneringen en verhalen die u in dit boek kunt aantreffen.

De redactie

Peter Boel, Frank Clevers, Minze bij de Weg

JAN TIMMAN EN ZIJN KROONPRINSEN TOPSPELERS

PAUL VAN DER STERREN

Een halve eeuw nadat Max Euwe zo rond 1920 zijn kop boven het maaiveld van de Nederlandse schaakwereld uitsteekt, om daar vervolgens pijlsnel ver boven-uit te stijgen, meldt zijn verre opvolger Jan Timman zich op eenzelfde manier aan het front. Na een reeks successen in het jeugdcircuit in de jaren zestig en een periode van aanpassing aan het niveau van de beste Nederlandse schakers rond 1970, maakt hij zich in korte tijd van dit niveau los en breekt hij door naar veel hogere regionen. In 1974 wint Timman voor het eerst – en met enorme overmacht – het Nederlands Kampioenschap. In hetzelfde jaar wordt hij ook grootmeester, een titel die op dat moment in Nederland slechts is voorbehouden aan Max Euwe (die inmiddels niet meer actief is) en Hein Donner.

Timman ‘the best of the West’

Eigenlijk is ons land dan al te klein voor hem geworden, en de rest van zijn groeicurve speelt zich dan ook vooral af in toernooien in het buitenland. De successen in die toernooien rijgen zich aaneen en eind jaren zeventig heeft Jan zijn plaats in de absolute wereldtop veroverd. Als hij in 1981 voor het eerst tweede op de wereldranglijst staat (achter wereldkampioen Karpov) is het al gebruikelijk om hem ‘the best of the rest’ of ook wel ‘the best of the West’ te noemen.

Jan Timman tijdens het Interpolis-toernooi 1991. Hij was toen op de top van zijn kunnen. Foto Bas Beekhuizen.

Maar hoe succesvol Timman ook is in de ‘gewone’ toernooiarena, in de kwalificatietoernooien voor het wereldkampioenschap heeft hij het moeilijk. De eerste horde, die van het zonetoernooi, weet hij pas bij de derde poging in 1978 te nemen, als hij dus feitelijk al het niveau van een wereldtopper heeft. Vervolgens struikelt hij bij de tweede horde, het interzonale toernooi, ook nog eens twee keer voordat hij in 1985 ten slotte door weet te breken naar het hoogste niveau, dat van de kandidatenmatches. Daarin verliest hij weliswaar direct in de eerste ronde – nogal verrassend – van Artur Joesoepov, maar in de volgende turnus, die van 1990, is hij er ook weer bij en dan verslaat hij achtereenvolgens Salov, Portisch en Spielman en bereikt daarmee de finale. Maar daar wacht hem de man die dan inmiddels wel zijn aartsrivaal kan worden genoemd: Anatoli Karpov. De match wordt een grote teleurstelling voor Timman, die er niet in slaagt om het niveau van zijn voorafgaande kandidatenmatches te halen en met afgetekende cijfers verliest.

Enorme vastberadenheid

Het is een bewijs, niet alleen van zijn indrukwekkende schaakkraft, maar ook van zijn enorme vastberadenheid, dat Timman ook in de volgende kandidaten-cyclus de finale haalt. Opnieuw moet hij daarvoor drie wereldtoppers verslaan (Hübner, Kortsjnoj en Joesoepov), maar opnieuw is de finale zijn eindstation. Hij verliest van de veertien jaar jongere Nigel Short. Onverwacht krijgt hij dan toch een kans een match om het wereldkampioenschap te spelen, want in 1993 scheiden verdedigend kampioen Kasparov en uitdager Short zich af van de wereldschaakbond FIDE, die prompt een eigen tweekamp organiseert met daarin Timman en Karpov. Maar Timman verliest opnieuw.

Hierna speelt hij nog één keer mee in de kandidatenmatches. Hij wint van Lautier, maar verliest van Salov. Maar de schwing is er inmiddels uit en dat mag ook wel als je al in de veertig bent en de hele WK-cyclus meerdere keren van onder tot boven gezien hebt.

Het klimmen der jaren

Desalniettemin blijft hij nog geruime tijd deel uitmaken van de wereldtop, of misschien moeten we inmiddels spreken van de subtop, want de successen worden vaker dan vroeger afgewisseld met forse tegenslagen. En tenslotte is geen enkele schaker immuun voor de natuurlijke neergang van het klimmen der jaren en de opkomst van steeds weer nieuwe generaties van steeds sterker wordende concurrenten. In de loop van de jaren 2000 bouwt Jan zijn carrière langzaam af tot er in de laatste jaren vóór de coronacrisis enkel nog wat competitiewedstrijden in Nederland en Duitsland overblijven. In 2020 komt ten slotte ook deze laatste wedstrijdactiviteit noodgedwongen tot stilstand. Maar zijn liefde voor het schaken heeft hij niet verloren! Aan het eind van dit overzichtsartikel kom ik hierop terug.

Timmans concurrenten en kroonprinsen

Zo verliep in grote lijnen een schaakcarrière die zijn gelijke niet kent in de Nederlandse geschiedenis. Zelfs de prijzenkast van Euwe verbleekt erbij, al heeft die natuurlijk dankzij zijn wereldkampioenschap een extra parel in zijn kroon.

Maar dat zijn de grote lijnen. Laten we nu eens kijken hoe het Nederlandse

schaakleven zich in deze periode meer in detail afspeelde. Wie waren de andere schakers? Wie waren Timmans concurrenten, als hij die überhaupt al had? En wat hadden de generaties na hem te bieden? Wie waren zijn kroonprinsen?

Als Jan eind jaren zestig zijn krachten begint te meten met de Nederlandse top, is Donner de beste speler van het land, maar die is dan al over de veertig en torent er zeker niet meer bovenuit. Van de jongere generatie is het vooral Hans Ree die hem naar de kroon steekt, een situatie die tot een climax komt in het Nederlands Kampioenschap van 1971 waarin Donner en Ree gelijk bovenaan eindigen (Eddie Scholl wordt derde en Jan Timman eindigt samen met Rob Hartoch op de vierde plaats). In het bloeiende schaakliteraire klimaat van die tijd geven de beide winnaars onverbloemd hun mening over elkaar. Zo opent Donner met: 'Goed, dan zal ik eens zeggen wat ik van het Nederlandse schaak vind' om vervolgens inderdaad iedereen er flink van langs te geven. Ree antwoordt met: 'Het is onmogelijk om echt boos te worden op die dikke met dat ruitjesjasje, maar alles laten passeren kunnen we natuurlijk niet' en verderop: "'I am the greatest'" kraait de oude vanuit zijn rolstoel. Wie zo het contact met de werkelijkheid verloren heeft, is natuurlijk geen serieuze kandidaat.'

Op de golven van deze hilarische en door heel schakend Nederland ademloos gevolgde polemiek organiseert het tijdschrift *Vrij Nederland* een tweekamp die Ree door een overwinning in de achtste en laatste partij in zijn voordeel beslist. Toch is het Donner die het laatste woord heeft met een schitterende nabeschouwing waarin hij zijn tegenstander weliswaar alle eer geeft die hem toekomt, maar toch vooral zijn eigen flonkerende schrijftalent etaleert. Of, zo men wil, zijn grote mond.

Niettemin is het de meeste Nederlandse topschakers ondertussen wel duidelijk dat de veel jongere Jan Timman al flink op weg is om hardhandig door hun rangen heen te breken. Timmans grootste concurrent van de oudere generatie zal uiteindelijk iemand blijken te zijn die in 1971 nog helemaal niet in beeld is, omdat hij nog in zijn geboorteland woont: de Sovjet-Unie.

Vanuit de Sovjet-Unie: Sosonko

Genna Sosonko komt in 1972 naar Nederland. Hij is dan in het Westen nog volslagen onbekend, maar het wordt snel duidelijk dat hij met zijn gedegen

Sovjet-training in feite al boven het niveau van de Nederlandse schakers staat. Hij begint met eerst eens een beetje aan Nederland te wennen, op zijn gemak alle snelschaaktoernooien te winnen die er te vinden zijn en de taal te leren. In 1973 wordt hij Nederlands Kampioen (Timman doet dat jaar niet mee) en een jaar later is hij al een steunpilaar van het succesvolle Olympiadeteam in Nice. In 1977 bekroont hij zijn razendsnelle opkomst met een met Geller gedeelde toernooiwinst in Wijk aan Zee. Een topprestatie. De grootmeestertitel heeft hij dan al op zak. Het is een schitterende en volkomen onverwachte carrière voor iemand die in de Sovjet-Unie dreigde weg te zinken in de anonimiteit.

Tot een tweekamp tussen Timman en Sosonko is het nooit gekomen, maar zeker tot begin jaren tachtig domineren zij tweeën het Nederlandse schaak. Hun onderlinge duels trekken altijd veel aandacht en vertonen alle kenmerken van een felle rivaliteit (Sosonko wint opvallend vaak). In twee grote toernooien delen ze de eerste plaats: het Nederlands Kampioenschap van 1978 en het Hoogovenstoernooi in 1981. Evenals Donner en Timman ontpopt ook Sosonko zich als schrijver, zij het pas na afloop van zijn actieve carrière. Hij laat daarbij vooral de menselijke kant zien van zowel de schakers als de wereld waarin ze leven. Zijn vele boeken over het schaken in de Sovjet-Unie in het algemeen en over enkele van de beroemdste Sovjet-spelers in het bijzonder (onder anderen Smyslov, Bronstein, Tal en Kortsjnoi) worden over de hele wereld gretig gelezen.

Meer belangstelling

Met de grote successen die Timman rond zijn twintigste begint te behalen en het aura van bekende Nederlander dat hem al snel omgeeft, wordt hij niet alleen het boegbeeld, maar ook een van de grote motoren van het Nederlandse schaakleven. In 1972 krijgt het schaken mondiaal een enorme impuls door de spectaculaire zegereeks van Bobby Fischer, culminerend in de legendarische match om het wereldkampioenschap tegen Boris Spasski. Met alles wat daar aan publiciteit omheen hangt, maakt Fischer het schaken voor een enorm groot publiek interessant, boeiend en aantrekkelijk.

De schokgolf die Fischer op gang brengt, kanaliseert zich in Nederland in een enorme opleving in de belangstelling voor het schaken van de jeugd, van

PARTIJFRAGMENT

ZWARE ZWARTZEGE

Een winstpartij tegen Garry Kasparov is niet niks. En als het dan ook nog met zwart is... en dan hebben we het ook nog eens over een zeer speciale schaakpartij.

Op zondag 5 september 1999 speelden wereldkampioen Garry Kasparov en Jan Timman een demonstratiepartij tijdens het Wereld Haven Festival in Rotterdam. De beide spelers zaten op de Maasvlakte in het kantoor van Europe Combined Terminals en de zetten werden uitgevoerd op een enorm bord met containers met megafigurines erop afgebeeld. Kraandrijvers sleepten de grote superdozen van veld naar veld. Het was een rapidpartij, geleid door arbiter Geurt Gijssen, en per zet hadden de kranen nog eens een minuut of twee nodig. Hans Böhm gaf commentaar voor enkele honderden mensen voor wie een speciale tribune was gebouwd. Geen serieus tempo, maar wel een serieuze partij, en Timman won hem in 59 zetten.

